

ספר
כי טוב סחרה

דרכי המסחר
לאור דברי חז"ל
ראשונים ואחרונים

פרק א

השקפה כללית על עניני המסחר

א. מי שעניות גברה עליו והולך ועוסק במסחר, מקיים בעצמו את מאמר הכתוב (דברים טו, ד) "אפס כי לא יהיה בך אביון" - 'בך' בעצמך^א.

ב. אדם הלומד ואינו רואה סימן ברכה בתלמודו, יצא וילמד דרכי מסחר^ב.

ג. אף על פי שנגזר על האדם בראש השנה כמה יתפרנס, אינו יכול לומר "אהיה יושב ובטל ופרנסתי תבא מאליה", אלא חייב להשתדל ולעסוק באומנות או במסחר, ואלמלא כן הרי הוא מקפח את פרנסתו^ג.

ד. אל יאמר בלבו אומנות זו אינה מעשרת, אלא יבקש רחמים ממי שהעושר והנכסים שלו, שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו^ד.

טרחתי בך בשמעתא ולא מסתייע מילתא, תא אגמרך מילי דעלמא, ע"כ. ועיין בחולין (כד, א): מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו ה' שנים שוב אינו רואה, ע"כ.

ג. תפארת ישראל (קידושין פ"ד מי"ד), ופירש כן לשון המשנה "וקפחתי את פרנסתי". וציין לדרשת חז"ל (ילקוט שמעוני פרשת ראה): "למען יברכך ד'" (דברים יד, כט), יכול יהא יושב ובטל, ת"ל "בכל אשר תעשה", ע"כ.

ד. משנה (קידושין פב, א) ורש"י שם.

א. גמרא (תענית כא, א): אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא, דחיקא להו מילתא טובא, אמרי ניקום וניזיל וניעבד עיסקא ונקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך אביון, ע"כ. וכפירוש רש"י.

ועיין בגמרא שם שנכנסו למקום סכנה ורצו מלאכי השרת להרגם, על שהניחו חיי עולם ופנו לחיי שעה. וכתב מהרש"א (שם) שמפני שנכנסו למקום סכנה נזכרו עוונותם. וע"ע קרן אורה (שם) ואגרות משה (יו"ד ח"ג סי' פב) מש"כ בזה.

ב. גמרא (פסחים קיג, א): אמר ליה רב לאיבו בריה,

ג | כי טוב סחרה

ה. לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער, שלא יצטרך לבריות. ואפילו היה חכם מכובד והעני, יעסוק באומנות ואפילו באומנות מנוולת, ולא יאמר אין זה לכבודי לעסוק בזה, ויטיל עצמו על הציבור¹.

ו. איזהו עשיר, השמח בחלק שהקב"ה מזמין לו, בין טוב בין רע בין רב בין מעט, ואינו מצטער להיות רודף ולהוט לאצור ולקנות יותר מחלקו. ואם אינו שמח ומרוצה במה שבידו, אפילו עשיר שבעשירים ודואג ועצב בחלקו, הרי הוא כעני שבעניים².

וכתב רבינו יונה: איזהו עשיר השמח בחלקו - האומר די לי בחלקי אחר שאני יכול לפרנס את עצמי ואת ביתי ולעסוק בתורה. מה לי לממון אחר אך להיות לי כדי צרכי ולהקים את דבר ה', כי מי שאינו שמח בחלקו ואינו שבע במה שנתן לו השם ית' עני, הוא כמו שמפורש בפסוק (משלי טו, טו) "כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד", ע"כ.

ה. גמרא (פסחים קיג, א): פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא, ולא תימא כהנא אנא, וגברא רבא אנא, וסניא בי מלתא, ע"כ. וכן נפסק בשולחן ערוך (יו"ד סימן רנה סעיף א).
ו. משנה (אבות ד, א): איזהו עשיר השמח בחלקו, שנאמר "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך" (תהלים קכח, ב) אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, ע"כ. וכפירוש רש"י.

פרק ב

כיצד לזכות לסייעתא דשמיא במסחר

א. מה יעשה אדם ויתעשר, ירבה בסחורה, וישא ויתן באמונה, ויבקש רחמים מהשי"ת שהעושר שלו. ואין די בזה בלא זה^א. ובלי סייעתא דשמיא לא יועילו כל השתדלויות שבעולם^ב.

ב. כל אדם שיש בו דעה, לבסוף מתעשר^ג.

אינו כלום, מעות מה לעת וכלשון הזה אתה דורש וכן חנה אומרת (שמואל א ב) "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל, ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם", מה אף מרומם באף שהוא מביא לזה מרומם את זה, ע"כ.

ג. גמרא (סנהדרין צב, א): ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר, שנאמר (משלי כד, ד) "ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים", ע"כ.

וכתב מהרש"א (שם): לכאורה קשה שהרי נאמר (קהלת ט, יא) "לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר" וגו', ויש ליישב ע"פ מ"ש בפרק ב' דנדה מה יעשה אדם ויתעשר א"ל ירבה בסחורה וכו' א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים למי שהעושר שלו, וז"ש כל שיש בו דעה לסוף מתעשר דבתחלה מרבה בסחורה ולבסוף שרואה בשכלו ודעתו שלא הועיל לו גמר בדעתו לבקש רחמים ממי שהעושר שלו, ע"כ.

אך בבן יהוידע (שם) פירש, שמי שיש בו דעה מתבונן בכל עסקה עד תכליתה אם היא כדאית

א. גמרא (נדה ע, ב): מה יעשה אדם ויתעשר, אמר להן ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה, אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו, אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו, שנאמר לי הכסף ולי הזהב, מאי קא משמע לן, דהא בלא הא לא סגי, ע"כ.

ב. במדבר רבה (כב, ח): זה שאמר הכתוב (תהלים עה, ז-ח) "כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים", מהו כי לא ממוצא וממערב, לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, אפי' פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים אינו נעשה עשיר, מהו ולא ממדבר הרים אמר רבי אבא מרומניא כל הרים שבמקרא הרים הם חוץ מזה שהוא רוממות שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו, מה הקדוש ברוך הוא עושה נוטל נכסים מזה ונותן לזה, שנאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים, לכך נקרא שם נכסים שנכסים מזה ונגלין לזה, ולמה נקרא שם זוזין שזוים מזה ונותנין לזה, ממון מה אתה מונה

- ג. מנהג ישראל ליתן תרומה מעסקיהם לצדקה כדי שיצליח העסק.¹
- ד. אדם שהשעה משחקת לו, מומלץ להשתדל לעשות עמו שותפות, ואפילו לקנות ולמכור ממנו. והעושה כן יתברך במסחרו.²
- ה. מי שבא לעשות עסק ורוצה לידע אם יצליח בו, יגדל תרנגול על שם אותו העסק, ואם הוא משמין ומשביח, סימן טוב הוא לו שיצליח בעסקו.³
- ו. דורות הראשונים היו קונים תכלת לציצית רק מן המומחה הבקי בפרטי ההלכות, והצליחו בעסקיהם.⁴

אינו רואה סימן ברכה

ז. על כמה דברים הודיעונו חכמים שהעוסק בהם אינו רואה סימן ברכה:

העוסק בדבר שטרחתו מרובה ושכרו מועט, אינו רואה סימן ברכה לעולם.⁵

ו. גמרא (הוריות יב, א): מאן דבעי למיעבד בעיסקא ובעי למידע אי מצלח אי לא מצלח, לירבי תרנגולא, אי שמין ושפר מצלח, ע"כ. וכפירוש רש"י. וכתב המאירי, שאין זה ניחוש שאסרה תורה אלא סימן טוב בעלמא. ולדעת המאירי, למסקנת הגמרא נדחה סימן זה ואינו כלום, אך עי' באר שבע (שם) שהביא מכמה ראשונים שסימן זה נותר אף למסקנת הגמ'.
ז. גמרא (מנחות מג, א): רבי מני דייק וזבין כחומרי מתניתא, אמר ליה ההוא סבא הכי עבוד קמאי דקמך ואצלח עסקייהו, ע"כ.
ח. גמרא (פסחים ג, ב): תנו רבנן, המצפה לשכר אשתו, וריחים - אינו רואה סימן ברכה לעולם. שכר אשתו - מתקולתא. ריחייא - אגרתא. אבל עבדה ומזבנה - אישתבוחי משתבח בה קרא, דכתיב סדין עשתה ותמכר. תנו רבנן, המשתכר בקנים ובקנקנים - אינו רואה סימן ברכה לעולם. מאי טעמא, כיון דנפיש אפזייהו - שלטא בהו

או לא, ואינו נבהל לעשות עסקאות מפוקפות שיש בהם רווח מיידי והפסד לאורך זמן, ועל ידי זה מצליח ומתעשר, עיי"ש.
ד. העמק דבר (שמות לה, כד): מעולם היה מנהג ישראל ליתן תרומה מעסקיהם לצדקה כדי שיצליח העסק, כמבואר בתנחומא פ' ראה, "עשר תעשר" (דברים יד, כב) עשר בשביל שתתעשר, מכאן נהגו פרגמטוטין להפריש אחד מעשרה מעמליהן לעמלי תורה, ע"כ. וראה שם שמנהג זה היה קיים כבר בדור המדבר.
ה. גמרא (פסחים קיב, א): תנו רבנן שבעה דברים צוה רבי עקיבא את רבי יהושע בנו וכו' והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו, אמר רב פפא לא למיזבן מיניה ולא לזבוני ליה, אלא למעבד שותפות בהדיה, והשתא דאמר רב שמואל בר יצחק מאי דכתיב "מעשה ידיו ברכת" (איוב א, י), כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך, אפילו למזבן מיניה ולזבוני ליה שפיר דמי, ע"כ.

השולח אשתו לעסוק במסחר ששכרו מועט, והאשה מתבזה בעת המסחר, כגון שמסתובבת בשוק להשכיר חפץ בשכר מועט, אינו רואה סימן ברכה לעולם. אך אם מוכרת את מעשי ידיה, שבח הוא לה, ורואה סימן ברכה.

העושה מסחר בשבת ויום טוב ומקבל שכר שבת, אינו רואה סימן ברכה לעולם^ט.

הנוטל מעות יתומים לעשות בהם סחורה, כדי לחלוק עמהם את הריוח מחצה על מחצה, אין בהן סימן ברכה לעולם, משום שיתומים אינם בני מחילה, ואם יקפח את חלקם בריוח הרי זה גזל בידו.

אדם המשלח תמיד את ספינותיו לסחורה במקום סכנה, אינו רואה סימן ברכה לעולם, משום שלא בכל יום מתרחש נס, וכיון שהוא מסכן תמיד את רכושו, סופו לבא לידי הפסד.

כותבי ספרים תפילין ומזוזות, הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקין במלאכת שמים, אינן רואין סימן ברכה לעולם, משום שאילו היו מתעשרים היו פוסקים ממלאכת שמים. אך אם עוסקים לשמה, שאין לחוש שיניחו מלאכתם מפני עושרם, רואים סימן ברכה.

המשתכר בדברים שיש להם נפח גדול כגון קנקנים, שולטת בהם עין הרע, ואינו רואה סימן ברכה לעולם.

תגרים המוכרים סחורתם בשוק, והעין שולטת בהם, אינם רואים סימן ברכה לעולם.

תעניות ישבו אנשי כנסת הגדולה על כותבי ספרים תפילין ומזוזות שלא יתעשרו, שאילמלי מתעשרין - אין כותבין. תנו רבנן, כותבי ספרים תפילין ומזוזות, הן ותגריהן ותגרי תגריהן, וכל העוסקין במלאכת שמים, לאיתווי מוכרי תכלת - אינן רואין סימן ברכה לעולם. ואם עוסקין לשמה - רואין, ע"כ.

ט. ענין שכר שבת שאינו רואה סימן ברכה, מבואר בגמרא פסחים הנ"ל. ובראשונים ובפוסקים מבואר שזהו גם בשכר הבא ע"י מסחר, עי' שו"ע (או"ח סימן רמה סעיף ה) ועוד.

עינא. - תנו רבנן, תגרי סימטא, ומגדלי בהמה דקה, וקוצצי אילנות טובות, ונותנין עיניהן בחלק יפה - אינו רואה סימן ברכה לעולם. מאי טעמא, דתהו ביה אינשי. תנו רבנן, ארבע פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם, שכר כותבין, ושכר מתורגמנין, ושכר יתומים, ומעות הבאות ממדינת הים. בשלמא שכר מתורגמנין - משום דמיחזי כשכר שבת. ומעות יתומים נמי - לאו בני מחילה נינהו. מעות הבאות ממדינת הים - משום דלאו כל יומא מתרחיש ניסא. אלא שכר כותבין מאי טעמא, אמר רבי יהושע בן לוי, עשרים וארבע

ו | כי טוב סחורה

מגדלי בהמה דקה אינם רואים סימן ברכה לעולם, מפני שהכל צווחין עליהם.

קוצצי אילנות טובות אינם רואים סימן ברכה לעולם, מפני שהכל תמהים ומלעיזים עליהם.

אדם שבשעה שחולק עם אחרים מקפיד ליטול את החלק היפה לעצמו, אינו רואה סימן ברכה לעולם.

פרק ג

דרכי מסחר מומלצים מבחינה רוחנית

- א. לא כל המרבה בסחורה יותר מדאי מחכים^א. אבל מי שממעט בעסק ועושה תורתו קבע, יכול להחכים, ובזה יקויים בו (קהלת ז, יא) "טובה חכמה עם נחלה"^ב.
- ב. גם כאשר העסק נכשל ונראה שארעה לו רעה, יהא בטוח לבו שאין זו אלא טובה, ונסתרים דרכי ה'^ג.

הביאו משנה זו, והוסיפו בה, שים לבך ועצמך על התורה יותר מהסחורה, ובזה אפשר להתקיים "טובה חכמה עם נחלה" (קהלת ז, יא), ע"כ.

ולשון ספר חסידים (סימן נא): לכן לא יהיה בעל נפש רחבה נבהל להון, לא עצל ובטל ממלאכתו אלא בעל עין טובה, מעט עסק ועוסק בתורה, אותו מעט שהוא חלקו ישמח בו, ע"כ.

ג. גמרא (נדה לא, א): דרש רב יוסף, מאי דכתיב "אורך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני" (ישעיהו יב, א), במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם שיצאו לסחורה, ישב לו קוץ לאחד מהן התחיל מחרף ומגדף, לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו בים, התחיל מודה ומשבח, ע"כ.

ובעררך לנר: בפירוש זה י"ל, דלפי לשון הפסוק הוה ליה למימר "שב אפך ונחמתני" לשון עבר ולא לשון עתיד, לכן מייתי המשל דזה שהיה מחרף ומגדף בשעה שישב לו קוץ, רואה עתה

א. משנה (אבות ב, ד), וכפירוש רש"י. ועוד אמרו באבות (ד, י): רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה, ע"כ.

אמנם כתב במדרש שמואל (אבות ב, ו): ולא כל המרבה בסחורה מחכים, ושינה ואמר מלת כל בלימוד זה, מה שלא אמר בביישן ולא בקפדן, לפי שאי אפשר ששום ביישן ילמוד, או ששום קפדן ילמד לאחרים, אבל בענין הסחורה כבר נמצא מי שהרבה בסחורה ויחכם, כענין רבי אליעזר בן חרסום או אילפא, וכאלו רבים הביאום המפרשים, לכן אמר ולא כל המרבה בסחורה מחכים, כי לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות, ע"כ. והיינו שישנה אפשרות גם להרבות בסחורה וגם להחכים.

ב. מגן אבות להרשב"ץ (אבות ב, ד): אבל ממעט בעסק ועושה תורתו קבע אפשר לו להחכים, ובברייתא של דרך ארץ (זוטא פ"ג משנה ג-ד)

ג. אין ראוי לקבל מתנות⁷.

ד. הקונה מקח, יש מעלה ליתן תמורתו את שווי המלא⁸. והטעם:

יש אומרים שהיא דרך הרחקה מן המתנות⁹.

יש אומרים שעל ידי זה יתקיים המקח בידו¹⁰. ענין זה קיים במיוחד כאשר קונה מאדם צר עין, שאם יקבל ממנו במתנה, יחזור בו הנותן מהמתנה או יגביל וימעט את מתנתו¹¹.

(שם) "ויקן דוד את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים", (שם, כה) "ויבן שם דוד מזבח לה'", ע"כ.

ז. אברבנאל (בראשית כג): ואמנם אמרו אח"כ שנית "ויקם השדה" וגו', יש לפרש בענינו שראשונה נתקיים השדה והמערה מעפרון מפאת הקניה והכסף שנתן בעדו, ע"כ.

וברבינו בחיי (בראשית כג, כ): ואף על פי שישראל בכניסתו לארץ לקחו רובה לפי חרב, מצינו שלשה מקומות שהיו מעולים מכל שאר המקומות, אשר באו לידם על ידי קניית כסף, ואלו הן, חברון, והר גריזים והר עיבל, והר המוריה. חברון, הוא שכתוב כאן לאברהם למקנה, וכתבי, השדה אשר קנה אברהם וגו'. הר גריזים והר עיבל, ששם כרתנו ברית וקבלנו עלינו התורה באלה, וכתבי עליו (בראשית לג, יט) "ויקן את חלקת השדה". הר המוריה, הוא שכתוב (שמואל ב כד, כד) "ויקן דוד את הגרן" וגו', ע"כ. ועיין גם באלשיך.

ח. משיבת נפש (בראשית כג, ד): אך מן צרי עין לא מקבל אברהם שום הנאה כמו שאמר הכתוב (משלי כג, ו) "אל תלחום [את] לחם רע עיין". ומאז כשביקש אברהם אחוזת קבר לא ביקש רק לשרה ולא לשאר מתים שעתידיים יהיו לו. וזה אשר

שסכל היה, שמה שחשב לו רעה אדרבא היה טובה גדולה לו להציל נפשו, לכן אמר הנביא לא כן אתנהג כי אם אודך ד' גם כי אנפת בי בשעה שבא לי דבר רע, מכל מקום מיד אודך כי בטוח אני כאשר ישוב אפך כשיפסק הרע שהיה לי לנחמה לטובה ולא לרעה, ע"כ.

ד. משלי (טו, כז): "ושונא מתנות יחיה".
ה. כך ביקש אברהם בבואו לקנות את מערת המכפלה, "ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתנה לי בתוכם לאחוזת קבר" (בראשית כג, ט). ופירש רש"י: בכסף מלא - אשלם כל שוויה, וכן דוד אמר לארונה (דברי הימים א' כא, כד) "בכסף מלא", ע"כ.

ו. רבינו בחיי (בראשית כג, טו): והנה אברהם שונא מתנות היה ולא רצה לקבל מתנה ממנו כי אם "בכסף מלא", וכן דרכן של צדיקים. וכן מצינו בדוד המלך ע"ה שקנה הגרן ולא רצה לקבל מן ארונה שהיה נותן לו במתנה, וזהו שכתוב, (שמואל ב כד, כב) "ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדוני המלך הטוב בעיניו ראה הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים". והשיב לו דוד (שם, כד) "לא כי קנה אקנה מאתך במחיר ולא אעלה לה' אלהי עולות חנם", וכתבי

ויש אומרים שאף כאשר המוכר דורש יותר ממחירו האמיתי של המקח, דרך נדיבות הלב לתת לו כרצונו^ט.

שמעתי, בכל מקום שנאמר מתי ר"ל מת זה לבר, וכשנאמר את מתי ר"ל כל המתים וכו', על כן לא רצה אברהם לקבל מבני חת כי אם "בכסף מלא" ולא בחינם, ולא שיקבר בו כל מתיו, ע"כ.

ט. רמב"ן (בראשית כג, טו): וכדברי רבותינו (ב"מ פז, א) עפרון קצב דמים כרצונו ביוקר גדול, ואברהם בנדבת לבו שמע ועשה כרצונו והגדיל, ע"כ. וכן כתב רבינו בחיי שם.

פרק ד

המלצות מעשיות בדרכי המסחר

א. כל תכלית המקח וממכר הוא בעבור הרווח, ומי שאינו מרויח אינו קרוי כלל סוחר. רק שוטה סבור לקנות ולמכור בלי רווח ועדיין להיות קרוי סוחר^א.

ב. כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ, לך עסוק בה, שסופה להתעלות ואתה משתכר^ב.

ג. אל ימכור אדם שדה ויקנה בית, ולא בית ויקנה מטלטלין, אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה. כללו של דבר, ישים מגמתו להצליח נכסיו, ולהחליף דבר כלה בדבר קיים^ג.

אצל אדריאנוס דודו וכו', א"ל בך נמלכתי וכו', בשעה שאמרתי לך מבקש אני לעשות סחורה, ואמרת לי כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ לך ועסוק בה שסופה להתעלות, חזרתי על כל האומות ולא ראיתי שפלה נתונה בארץ כישראל וסופה להתעלות, ע"כ.
ג. רמב"ם (דעות פ"ה הי"ב): אסור לו לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו, ויטריח על הבריות, ואל ימכור שדה ויקנה בית, ולא בית ויקנה מטלטלין, או יעשה סחורה בדמי ביתו, אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה, כללו של דבר ישים מגמתו להצליח נכסיו ולהחליף הכלה בקיים, ולא תהיה כוונתו ליהנות מעט לפי שעה או ליהנות מעט ויפסיד הרבה, ע"כ.

א. גמרא (ב"מ מ, ב): זבון וזבין תגרא איקרי, ע"כ. ופירש רש"י: בתמיה, משל הוא לאמר לשוטה, לקח בדמים וחזור ומכרו בלא שכר, ותיקרי תגר, ע"כ.
ב. מדרש תנחומא (משפטים ה): עקילס הגר בן אחותו של אדריאנוס היה מבקש להתגייר, והיה מתירא מן אדריינוס דודו, אמר לו אני מבקש לעשות סחורה, אמר לו שמא אתה חסר כסף וזהב, הרי אוצרותי לפניך, אמר לו אני מבקש לעשות סחורה לצאת לחוץ לידע דעת הבריות, ואני מבקש לימלך בך היאך לעשות, אמר לו כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ לך עסוק בה, שסופה להתעלות ואתה משתכר. בא לו לארץ ישראל ולמד תורה, לאחר זמן וכו' עלה

ד. טובים שנים שעסוקים בפרקמטיא מאחד בפני עצמו, ושלשה עדיפים מן השנים⁷.

ה. המביא עמו סחורה ישתדל למוכרה מיד, כדי שיחזור ויקנה מיד, וימכור שוב⁸.

ו. מי שיש לו מעות ואין דעתו עליהם לסחורה, יהא קופץ ולוקח בהם סחורה, בטרם יבזבזם על הוצאות ביתו⁹.

ז. מי שיש בידו סחורה שהוא עלול להשתמש בה לעצמו, ישמור את עצמו מלאכול סחורתו, פן יפסיד פרנסתו¹⁰.

ח. אם רואה אדם שפרנסתו דחוקה, ימכור כלי תשמישו שבבית כדי לעשות בהם סחורה, בטרם יבא לידי עניות. אך את גלימתו לא ימכור, מפני שהיא מיועדת להתכבד בה, ושמא לא ימצא מלבוש הגון כמותו¹¹.

ולקנות אחרת כמה פעמים עד שאתה מגלגל את סחורתך פעם אחת, והייתי מרויח פה בלעדיך. לכן כשאנחנו ביחד, שלשתנו מוכרים את הסחורה המרובה שקנינו בשש מאות, וכל אחד צריך לקבל בשווה.]

ו. גמרא (יבמות סג, ב): קפוץ זבון ארעא, ע"כ. וכפירוש המאירי.

ז. גמרא (פסחים ק"ג, א): תמרא בחלוזך לבית סודנא רהיט, ע"כ. ופירש רשב"ם: אם יש תמרים באותו כלי שנותנין בו תמרים, מהר לעשות מהם שָׁכָר, שאם תמתין תאכלם ויבין כך ויבין כך תפסיד. [ולכאורה צריך להבין, מה הועיל שיעשה שכר, הלא יכול לשתות השכר. ונראה שודאי כל אדם אינו רוצה להפסיד פרנסתו ונוהר שלא לאכול מסחורתו, אלא שתמרים הם אוכל נפש, ולפעמים נתקע בלי מזון בביתו ומסתפק מהם, אך בשכר אין חשש זה, שהרי אף אם יצמא ישתה מים].

ח. גמרא (יבמות סג, א): זבין ולא תיזול, הני מילי ביסתרקי, אבל גלימא לא מיתרמיא ליה, ע"כ. וכפירוש רש"י.

ד. מדרש תהלים (מזמור נט): "טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם" (קהלת ד, ט) "טובים השנים", טובים שנים שעסוקין בפרקמטיא מאחד בפני עצמו, ואם היו שלשה הרי יפה, שנאמר "והחוט המשולש", ע"כ.

ה. גמרא (פסחים ק"ג, א): אדחלא אכרעיק זבינך זבין, ע"כ. ופירש רשב"ם: בעוד החול על רגליך כשבאת מן הדרך מכור מה שהבאת כדי שתחזור מהרה ותקנה ותביא ותמכרנו, ע"כ.

ו. ראה בירושלמי (ב"ק פ"ד ה"א): תמן תנינן וכן שלשה שהטילו לכיס הותירו או פחתו כך הן חולקין וכו', אמר רבי לעזר ואפילו דבר שדרכו לחלק, דיכיל מימר ליה את פרגמטיא דידך סגין ואת מנעה מזבנתא, אנא פרגמטיא דידי קליל ואנא הפך ומתהפך בידי ומטי בך, ע"כ. [פירוש, שלשה שהשתתפו, זה נתן מאה וזה מאתיים וזה שלש מאות, השותף שנתן מאה יכול לומר אם היית הולך לבד וקונה סחורה בג' מאות, הייתה לך כמות גדולה והיה לוקח זמן רב עד שהיית מוכר את הסחורה. לעומת זאת אני, שיש לי רק מאה הייתי קונה מעט סחורה, ויכול למכור אותה

ט. אם יכול אדם להתפרנס במה שיש בידו, אל יוסיף לקחת ממון מאחרים כדי להעשיר, כי רוב אלו הלוקחים ממון מאחרים לא יצליחו^ט.

י. מוטב לאדם לסחור במעות מועטות שיש בידו, מאשר ללוות ממון רב בריבית ולעשות סחורה באותו ממון, מפני שסופו של ממון זה לילך לאיבוד^י.

יא. עסק גדול רווחיו גדולים, ומאידיך הוצאותיו והאחריות שבו גדולים. עסק קטן רווחיו קטנים, אך גם הוצאותיו ואחריותו קטנים^{יא}.

יב. יש להתרחק מלתת סחורה באשראי, שיש בו הפסד יותר משיש בו רווח^{יב}, מפני שספק אם יצליח לגבותם לבסוף, ואף אם יקבל לבסוף את חובו הרי אלו מעות רעות, משום שיפרעו לו מעט מעט^{יב}.

יג. כל דבר שצריך לכתוב שטר עליו, כגון מלוה ואמנה, עדיין צריך לגבותו, ויש בו טורח^{יג}.

רווחא, אבל עסקא זוטא דזוטר רווחא אימא לא, צריכא, ואי אשמעינן עסקא זוטא דזוטר זיונא, ע"כ. וכפירוש רש"י.

וראה דברי הירושלמי (ב"ק פ"ד ה"א) שהובאו לעיל (פרק ד סעיף ה), שעסק קטן יכול ולמכור כמה פעמים, באותו הזמן שהעסק הגדול קונה ומוכר פעם אחת.

יב. לשון רב האי גאון (המקח והממכר שער נב). יג. גמרא (פסחים ק"ג, א): אמר רב פפא וכו', כל אשראי ספק אתי ספק לא אתי, ודאתי מעות רעות נינהו, ע"כ. וכפירוש רשב"ם. [ובמאירי מבואר שזו גם כוונת הגמרא שם "שרי כיסיך פתח שקיך", אמנם היה מקום לפרש ששם זהו דרך זהירות מפני הגנבים, שלא יטלו ממנו את סחורתו ויסתלקו קודם התשלום].

ונראה שתשלום דרך כרטיס אשראי בזמננו אינו בכלל דברי רב פפא, לפי שאין בו חששות אלו, שהגביה היא ודאית, והיא בבת אחת [או לפי מספר התשלומים שנקבעו מראש] ולא זוז זוז.

יד. גמרא (פסחים ק"ג, א): אמר רב פפא, כל אגב גביא בעי, ע"כ. וכפירוש רשב"ם.

ט. ספר חסידים (סימן תתרעב): אם יכול אדם להתפרנס במה שיש בידו אל יהי יגע להעשיר לקחת משל אחרים, כי רוב בני אדם הלוקחים מבני אדם לא יצליחו. כי יש עשיר שהנוטל פרוטה ממנו אינו רואה סימן ברכה, לכן אל יקח אדם מעות מרוב בני אדם להרויח בהם, שמא מזל של אחד מהם יגרום לו להפסידם מידו אף של אחרים שבידו, כי יש אדם שבכל מקום שיגע ממונו ביד מי שהוא ירד מנכסיו או ימות, לכך יזהר אדם, ע"כ.

י. ויקרא רבה (ג, א): "טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח" (קהלת ד, ו), טוב מי שיש לו עשרה זהובים ונושא ונותן ומתפרנס בהן, ממי שהולך ולוה בריבית, במתלא אמרין דיוויף בריבית^י מאבד דיליה ודלא דיליה, אלא ורעות רוח, רעותיה דמתקרי פרגמטיוטא [-סוחר], ע"כ. ויש להעיר שמשמעות המדרש היא רק מצד שיאבד מעותיו מחמת איסור ריבית, אבל הלווה בדרך היתר, כגון שלוה מגוי וכדו', אין לחוש.

יא. גמרא (כתובות סו ב): תנא עסקא רבה ותנא עסקא זוטא, וצריכא, דאי תנא עסקא רבה דנפיש

יד. המוכר חפץ, מוטב לו ליטול תחילה מעות מהלוקח, ורק לאחר מכן יתן לו הסחורה^{טו}.

טו. יש לאדם למנות את המעות ולידע מספרם קודם שיתנם מידו, או תיכף ומיד כשיקבלם מיד חבירו^{טז}.

טז. מוטב לילך למקום קרוב להשתכר דבר מועט, מלהשתכר הרבה במקום רחוק^{יז}.

יז. לעולם יחלק אדם את מעותיו לשלשה חלקים - שלישי בקרקע, שלישי בפרקמטיא, ושלישי תחת ידו להיות מזומן לו לצורך ריוח הבא פתאום^{יח}. ואת המעות שתחת ידו אף לא יפקיד אצל אחרים במקום אחר, כדי שאם תזדמן לו סחורה בזול יהיו המעות מזומנים בידו^{יט}.

יח. דרך החנוונים ליפות את סחורתם, כדי שיקפצו עליהם קונים. וראה להלן (פרק ה סעיף ח) שרשאים הם לעשות זאת רק בסחורה חדשה, ואסור ליפות כלים ישנים^כ.

יט. חנווני הרוצה למשוך קונים לחנותו, דרכו להוזיל סחורתו, או לחלק מתנות לקונים אצלו, כגון לחלק קליות ואגוזים לתינוקות להרגילם שיקנו ממנו. [אמנם רשאי לעשות כן דווקא בתנאי שגם חבירו החנווני יכול לעשות כמותו]^{כא}.

ומשמע שלדעתו אין הכוונה למקום קרוב ורחוק, אלא שיעסוק במלאכה קלה, כמו ששנינו בקידושין (פב, א) לעולם ילמד אדם את בנו מלאכה קלה ונקיה.

יח. מימרא דרבי יצחק (ב"מ מב, א), וכפירוש רש"י. יט. גמרא (ב"מ שם): ואמר רבי יצחק לעולם יהא כספו של אדם מצוי בידו, שנאמר (דברים יד, כה) "וצרת הכסף בידך", ע"כ. וכפירוש רש"י. כ. ראה בהערה שם.

כא. ערוך השלחן (הו"מ רכח, יד): מותר לחנווני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות כדי להרגילם שיקנו ממנו, ואין שארי חנוונים יכולים למחות בו, ומי ימחה בידם לעשות כן, דרשות ביד כל אחד לעשות איזה השתדלות לפדיון כמו שמבקש מאנשים שיקחו ממנו, אבל מחנותו של אחר אין לקרות שום קונה ועובר בלא תסיג גבול. וכן יכול

טו. גמרא (פסחים קיג, א): שרי כיסיך, פתח שקיך, ע"כ. וברשב"ם: קבל המעות תחלה ותנם בתוך כיסך ואח"כ פתח השק ותנם ללוקח, ע"כ.

טז. ספר חסידים (סימן תב): לעולם ישקול אדם אם יש לו כסף פשוטים ימנם קודם שיתנם מידו או כשיקבלם, אפילו הם נאמנים, שמא יחסרו בלא ידיעתו, או אחר יקחם, ואם לא ימנם או לא ישקול הכסף יחשוד לחבירו או חבירו יחשדהו, ע"כ. [ויש לציין, שבאמת עיקר כוונת ספר חסידים מצד חשש רוחני, אבל מ"מ יש בו גם עצה מסחרית].

יז. גמרא (פסחים קיג, א): קבא מארעא ולא כורא מאיגרא, ע"כ. וכפירוש רשב"ם, ומעין זה ברש"י שכתב: טוב לילך למקום קרוב ולהשתכר מעט, מלהשתכר הרבה במדינת הים.

אמנם המאירי העתיק הפסוק בקהלת (ד, ו) "טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח",

כ. מותר לחנוני למכור בזול אף יותר מהשער, כדי שיקנו ממנו, ואין בני השוק יכולים לעכב עליו^כ.

כא. מי שקונה הרבה סחורה יחד, מנהג הסוחרים ליתן לו אותה במחיר מוזל^כ.

כב. דרך התגרים, להראות ללוקח תחילה את הפסולת, ואחר כך מראים את השבח^כ.

כג. דרך המוכר לומר מחיר גבוה אף שמעונין למכור גם בפחות, ודרך הקונה לומר מחיר נמוך אף שמוכן לקנות גם יותר ביוקר. ואפילו אם אחד מהם נודר שאינו עושה המקח אלא במחיר מסויים, אין נדרו כלום, שאין כוונתו אלא לצורך המיקוח^כ.

כד. מדרש תנחומא (שלה ו). אמנם בספר לחי רואי (לרא"י רובי, עמ' תקיז) כתב, שזהו רק כשעומד להראות ללוקח את כל הסחורה ולא כשמראה לו רק חלקה, וז"ל: נראה כי היינו דוקא כשבא להראות את כולה, וכיון שרוצה להרשים את הקונה מראהו תחילה את החלק הפשוט ביותר, שכל מה שיראה לו אחר כך הוא מוסיף והולך בשבח, ואילו היה מראה לו את הטוב ביותר בתחילה הרי שכל מה שמראה לו אחר כך פוחת והולך הוא, ובודאי שיותר טוב הוא עבור המוכר לסיים במגמת שבח ולא להיפך, מה שאין כן בעניינינו שאין בדעת המוכר להראות לו את כל מה שהוא בא למכור, כי אם דוגמא אחת בלבד, באופן זה הסברא הפשוטה אומרת שאין להראות לו אלא המשובח ביותר ומזה יקיש לכל השאר, ע"כ.

כה. משנה (נדרים כ, ב): ארבעה נדרים הותרו חכמים, נדרי זרוזין וכו', כיצד, היה מוכר חפץ ואמר קונם שאיני פוחת לך מן הסלע, והלה אומר קונם שאיני מוסיף לך על השקל, שניהם רוצין בשלשה דינרין, ע"כ. ובענין דיני נדר שבזה, ראה פרטי דינים בשו"ע (יו"ד סימן רלב סעיף ב). וראה עוד בשו"ע (שם סעיף יג), שאע"פ שנדר זה אינו חל, מכל מקום אסור לידור אם אינו מתכוין לקיים דבריו.

למכור בזול, ואין בני השוק יכולים לעכב עליו. אמנם נ"ל דזהו רק בתבואה, מפני שע"י זה שימכור בזול גם האחרים ימכרו בזול ומתוך זה ימכרו בעלי האוצרות בזול [רש"י שם ד"ה זכור לטוב], אבל לזלזל במכירת סחורה איסור גמור הוא, ומתוך כך מקולקל דרך המסחר ומאבדין מעות אחרים [ורא"י מב"ב צ"א א], וכן מצאתי לאחד מהגדולים שכתב כן, וגם לעשות איזה הערמה שיפדה יותר משמע קצת מגמרא שאסור, ואינו מותר לעשות רק דבר שגם האחר יכול לעשות כן, ע"כ.

כב. שלחן ערוך (סימן רכח סעיף יח), ומקורו מהמשנה בבבא מציעא (ס, ב). אמנם ראה בהערה הקודמת.

כג. משנה (מעילה כא, א): נתן לו דינר זהב ואמר לו לך והבא לי חלוק, והלך והביא לו בשלשה חלוק ובשלשה טלית, שניהם מעלו, ר' יהודה אומר בעה"ב לא מעל, שהוא יכול לומר לו חלוק גדול הייתי מבקש והבאת לי חלוק קטן ורע, ע"כ. ובגמרא (שם ע"ב) ביארו טעמא דרבי יהודה: דא"ל אי יבת דינר כוליה אייתית לי שוה ב' דינרין, ע"כ. ועי' בהמשך הסוגיא וברש"י, שיש דברים שאין הבדל במחירם בין אם קונה כמות מרובה או מועטת.

כד. חן מקח על לוקחו, שאחר שלקחו אינו רואה חסרונותיו^כ, כי לולי זה היה בטל רוב המשא ומתן והוא צורך קיום העולם^כ.

כה. אסור לאדם למכור שדהו שאוכל את פירותיה, כדי לסחור בדמיה, מפני שעלול לאבד מעותיו, וימצא ללא מקור מחיה^כ.

כו. אסור להוזיל במכירת סחורה פחות משווייה האמיתי, שמתוך כך מתקלקלים דרכי המסחר ומאבד מעות אחרים^כ. ופרקמטיא שהוזלה יותר מידי, הרי זו צרה, מפני הפסד הסוחרים, ומתריעים עליה בתפילה אפילו בשבת^ל.

האוצרות בזול [רש"י שם ד"ה זכור לטוב] אבל לזלזל במכירת סחורה איסור גמור הוא ומתוך כך מקולקל דרך המסחר ומאבדין מעות אחרים [ורא"י מב"ב צ"א א] וכן מצאתי לאחד מהגדולים שכתב כן וגם לעשות איזה הערמה שיפדה יותר משמע קצת מגמרא שאסור ואינו מותר לעשות רק דבר שגם האחר יכול לעשות כן, ע"כ.

ל. גמרא (ב"ב צא, א): ת"ר מתריעין על פרקמטיא ואפי' בשבת. א"ר יוחנן, כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בארץ ישראל. אמר רב יוסף, והוא דול וקם עשרה בשיתא, ע"כ. ופירש רשב"ם: מתריעין - בתפלה. על פרקמטיא שהוזלה - הבגדים טובים שהוזלו דאין כאן הפסד לעניים אם יוקירו. והוא דול - כל כך דקים עשרה בגדים בדמי שיתא שהוזלו קרוב למחצה, ע"כ.

וראה בגמ' תענית (כ, ב) שרב הונא היה רגיל בכל ערב שבת לילך לשוק ולרכוש את הירקות שנותרו לסוחרים, מחשש שאם ישארו בידם ירקות ויפסידו, ימנעו מלהביאם בפעמים הבאות. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק לט): ואלו שוברין את רעבון בתיהם ואלו באין לשבור אוכל, ואלו שואלין לאלו בכמה שער המכר, וכשהיו באין אל יוסף היה אומר להם כשם ששמעתם כן הוא, בשביל שלא יצא שער הממכר פחות, מכאן אמרו כל המוציא שער הממכר פחות, אינו רואה סימן ברכה לעולם, ע"כ. ופשטות הלשון משמע

כו. גמרא (סוטה מז, א): אמר רבי יוחנן שלשה חינות הן וכו', חן מקח על מקחו, ע"כ. וכפירוש מהרי"ט (ח"ב חו"מ סימן סה), וכן משמעות הירושלמי (יומא פ"ד ה"א). אך המהרש"א פירש, שמאחר שגזר הקב"ה ששדה פלונית תהא לפלוני, מגלגל הקב"ה ששדה זו תמצא חן בעיני הלוקח, כדי שיקחנה. כזו. קרבן העדה (יומא פ"ד ה"א).

כח. ספרא (בהר פרשה ג פרק ה): מנין שאין אדם רשאי למכור את שדהו ולהניח אפונדתו וליקח לו בהמה וליקח לו כלים וליקח לו בית אלא אם כן העני, תלמוד לומר כי ימוך ומכר, הא אינו מוכר אלא אם כן העני וכו', ע"כ.

וברמב"ם (שמיטה ויובל פ"א ה"ג): לא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו אף ע"פ שהם חוזרין אחר זמן אלא אם כן העני שנאמר וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו, אבל למכור ולהניח הדמים בכיסו או לעשות בהן סחורה או ליקח בהן כלים או עבדים ובהמה אינו רשאי אלא למוזנות בלבד, ואם עבר ומכר מ"מ הרי אלו מכורין, ע"כ. וראה פרטי הדין בנושאי כלים שם, ובייחוד בדרך אמונה שם. וראה עוד לשון הרמב"ם (דעות פ"ה הי"ב) שהובא להלן (-).

כט. ערוך השלחן (חו"מ רכח, יד): וכן יכול למכור בזול ואין בני השוק יכולים לעכב עליו אמנם נ"ל דזהו רק בתבואה מפני שע"י זה שימכור בזול גם האחרים ימכרו בזול ומתוך זה ימכרו בעלי

ענייני מסחר בקרקע

כז. הרוצה שהמוכר לא יוכל לערער על המקח, יפרסם המכירה לרבים^{לא}.

כח. הרוצה שיתקיימו נכסיו בידו ולא יערערו עליהם, יטע בהן עץ ששמו 'אדר' שהוא אילן חשוב, ועל ידי זה מתפרסם שהשדה שייכת לו. ושדה שיש בה 'אדר' אינה נגזלת ואינה נחמסת, ואף פירותיה משתמרין, מפני שריחו של אותו אילן מבריה וממית התולעים שבשדה^{לב}.

כט. הקונה קרקע או נכס, שיש עליו מערערים הטוענים שהנכס שלהם, אין לך מום גדול מזה, שעדיין לא נהנה בו וכבר עליו להתדיין עם התובעים^{לג}.

www.reshet.org.il

בהן אדר, שנאמר אדיר במרום ה'. אי נמי, אדרא כשמיה, כדאמרי אינשי, מאי אדרא - דקיימא לדרי דרי. תניא נמי הכי, שדה שיש בה אדר אינה נגזלת, ואינה נחמסת, ופירותיה משתמרין, ע"כ. ופירש רש"י: אילן חשוב הוא, יש לו שם למרחוק ואומרים, פלוני יש לו אדר בשדהו, ומתוך כך היא נקראת על שמו, ואם הולך למדינת הים, ובא אחר והחזיק בה - יש לו עדים הרבה שהיתה שלו, ואילו מכרה - היה הקול יוצא להיות נקראת על שמו של שני. ופירותיה משתמרין - לא ידענא מאי היא, יש מפרשים שנוטעין אותו על הגבולים, ויש לו ענפים הרבה, והוא לשדה לגדר, ולי נראה שהוא מין עשב חשוב, וזרעו מתערב עם הפירות, ובשדה לבן קאמר, ומשתמרת התבואה מן הכנימה והתולעים, שריח אותו זרע מבריחן והורגן וכו', ע"כ. וכן כתב השיט"מ בשם הרדב"ן: פירוש בין שהוא אילן או עשב יש לו ריח שממית התולעים לכל פירות שבשדה, ע"כ. אך המאירי פירש, שש"י עץ זה יזכור תמיד שהיה משאו ומתנו באמונה, שזהו היושר וההדר, ומתוך כך תשרה ברכה במעשי ידיו. לג. רמב"ם (מכירה פ"ט ה"א): אסור למכור לחבירו קרקע או מטלטלין שיש בה עסקין ויש בה דין עד שיודיעו, שאף על פי שהאחריות עליו, אין

שמדובר על המזוילים את השער וגורמים הפסד לסוחרים, אמנם הרד"ל פירש כוונת פרקי דר"א על אלו שמייקרין את השער. לא. בראשית (כג, ז-יח): ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת. וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר. ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוכם לאחזת קבר. לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו, ע"כ. ופירש הרד"ק (שם כג, יח): לכל באי שער עירו - עם כל באי שער עירו שהיו שם בעת המקנה. וקדמאה לכל ובתראה בכל, וחד פסק סימן לכל כלי המשכן בכל עבודתו, ע"כ. וברמב"ן (שם כג, יא): וטעם לעיני בני עמי - לאמר הנה כל העם הנה, והם היודעים ועדים ואל תחוש לכפירה או לחזרה, וקבור מתן שם מעתה כי שלך היא ולא אוכל לשוב. ואברהם לא עשה כן כי גם אחרי שפרע הכסף מלא החזיק תחלה בשדה ובמערה והקימם ברשותו לעיני בני העיר וכל באי שער העיר, הסוחרים והגרים הנמצאים שם, ואחר כן קבר אותה, ע"כ. לב. גמרא (ביצה טו, ב): ואמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון, הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע

ל. מוטב לאדם לעבד את שדהו, מאשר לעבד שדות אחרים למחצית שכר, שמתוך שנוטל אחריות על שדות מרובים, לבסוף לא יצליח לעבד את כולן, ויצא נפסד^{לד}.

לא. מי שעיקר אומנותו בעבודת הקרקע, אין לך אומנות פחותה מזו^{לה}. ואפילו אם טורח בשדהו כראוי, ואפילו אם תבואתו עלתה יפה, מכל מקום העיסוק במסחר טוב ממנו, שאין רווח גדול מהעיסוק בעבודת הקרקע, ואין בה אלא כדי להתפרנס בצמצום. ולא עוד, אלא שנאלץ לישון על הקרקע בשדהו כדי לשומרה, ובשבילה מתקוטט עם בני אדם^{לו}.

לאורכיך הפוכי בעיסקא טב מינך. רב על לביני שיבלי, חזנהו דקא נייפן, אמר להו אי נייפת איתנופי הפוכי בעיסקא טב מינך. אמר רבא, מאה זוזי בעיסקא כל יומא בשרא וחמרא, מאה זוזי בארעא מילחא וחפורה, ולא עוד, אלא מגניא ליה אארעא ומרמיא ליה תיגרי וכו'. אמר רב פפא זרע ולא תזבין, אף על גב דכי הדדי נינהו הני מברכין, זבין ולא תיזול, הני מילי ביסתרקי, אבל גלימא לא מיתרמיא ליה, טום ולא תשפיץ, שפוץ ולא תיבני, שכל העוסק בבנין מתמסכן, קפוץ זבין ארעא, מתון נסיב איתתא, ע"כ.

ופירש רש"י: וירדו - לשון ירידת עניות. דשדי בה כרבא - זרע כרוב לישנא אחרינא כרבא חרישה וכו'. לפותיא - לרוחב הערוגה. אי תשדייה לאורכיך - כלומר אפילו תחזור ותחרשנה לא יועיל כלום לפי עסקא. דהפוכי בעסקא טוב - להרויח יותר. דקא נייפן - הרוח מנשבת זו בזו. אי תניפנו - כמה שתרצו תנופפו אין תועלת בהן לפי פרקמטיא תניפנו לשון הניפי לי במניפה. חפורה - שחת ששכרה מועט ואוכל עשבים וחזיז במלח. חפורה - ירק מן התבואה עד שלא הביאה שליש. מגניא ליה אארעא - [משכבת אותו על הארץ] לשמור כל הלילה. ומרמיא ליה תיגרי - בשבילה מתקוטט עם בני אדם, ע"כ.

והמאירי פירש ענין הקטטה, שמחמת שפרנסתו בצמצום בא לידי קטטה ומריבה בתוך ביתו.

אדם רוצה שיתן מעותיו ויורד לדין ויהיה נתבע מאחרים. המוכר קרקע לחבירו ואחר שקנה הלוקח באחד מן הדרכים שקונין בהן קודם שישתמש בה יצא עליו מערערין, הרי זה יכול לחזור בו, שאין לך מום גדול מזה, שעדיין לא נהנה בו ובאו התובעין, לפיכך יבטל המקח ויחזיר המוכר את הדמים ויעשה דין עם המערערין, ואם נשתמש בה הלוקח כל שהוא, ואפילו דש המצר שלה וערבו עם הארץ אינו יכול לחזור בו, אלא עושה דין עם המערערין, ע"כ.

לד. ויקרא רבה (ג, א): "טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח" (קהלת ד, ו), טוב מי שיש לו גינה ומזבלה ומעדרה ומתפרנס ממנה ממי שהוא נוטל גנות של אחרים במחצה, במתלא אמרין דאגר גינה אכל צפרין, דאגר גינין צפרין אכלין ליה [-המשל אומר, השוכר גינה אחת יאכל ציפרים שהם מאכל משובח, השוכר גינות רבות ציפרים יאכלו את יבולן], אלא ורעות רוח, רעותיה דאתקרי מרי אסיאן [-שרוצה להקרא בעל אחוזות], ע"כ.

לה. גמרא (יבמות סג, א): ואמר ר' אלעזר, אין לך אומנות פחותה מן הקרקע, שנאמר "וירדו" [וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחים כל חובלי הים אל הארץ יעמדו" (יחזקאל כז, כט)], ע"כ. וכתבו התוס' שהכוונה למי שעיקר אומנותו בקרקע.

לו. גמרא (יבמות סג, א), רבי אלעזר חזיא לההיא ארעא דשדי ביה כרבא לפותיא, א"ל אי תשדייה

פרק ה

משא ומתן באמונה

- א. חייב אדם שיהא משאו ומתנו באמונה, ותחילת דינו של אדם בבית דין של מעלה הוא על ענין זה^א.
- ב. כל מי שנושא ונותן באמונה רוח הבריות נוחה הימנו, ומעלין עליו כאילו קיים את כל התורה כולה^ב.
- ג. תלמיד חכם צריך להזהר במיוחד שיהא משאו ומתנו באמונה, ואלמלא כן הוא מחלל את השם^ג.

אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בכך אתפאר" (ישעיהו מט, ג). אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו - אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמדו תורה - ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו ועליו הכתוב אומר "באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו" (יחזקאל לו, כ), ע"כ.

ובתנא דבי אליהו (זוטא פרק טז): כל תלמיד חכם שהוא קורא ושונה ואינו נושא ונותן באמונה, עליו היה רבי יהושע שונה, חסיד שוטה ורשע ערום

א. גמרא (שבת לא, א): אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה וכו', ע"כ.

ב. מכילתא (בשלח ויסע פרשה א): "והישר בעיניו תעשה" (שמות טו, כו), זה משא ומתן, מלמד שכל מי שנושא ונותן באמונה רוח הבריות נוחה הימנו, ומעלין עליו כאילו קיים את כל התורה כולה, ע"כ.

ג. גמרא (יומא פו, א): היכי דמי חילול השם, אמר רב, כגון אנא. אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר וכו'. אביי כדשקיל בישראל מתרי שותפי יהיב זוזא להאי וזוזא להאי, והדר מקרב להו גבי הדדי, ועביד חושבנא וכו'. אביי אמר, כדתניא, "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים ו, ה) - שיהא שם שמים מתאהב על ירך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו -

ד. העושה עוול במשא ומתן, קרוי חמשה שמות: עול, שטאי, משוקץ, חרם ותועבת⁷.

ה. אסרה התורה על הקונה או המוכר להונות את זולתו בממונה⁸. ופרטי דיני אונאה נתבארו בהרחבה בשולחן ערוך⁹.

ו. לא ימכור אדם סחורה יקרה ויערב עמה סחורה זולה¹⁰.

ז. מותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות, כדי להרגילם שיקנו ממנו. וכן יכול למכור בזול יותר מהשער, כדי שיקנו ממנו, ואין בני השוק יכולים לעכב עליו¹¹.

ח. רשאי החנוני ליפות כלים חדשים העומדים לסחורה, שאין בכך אונאה, וכל הרוצה להוסיף על מחירם מחמת נויים יוסיף, אך המייפה כלים ישנים יש בכך אונאה¹².

(ויקרא כה, יז) הרי אוניית דברים אמורה, "את אחיו", הא מה אני מקיים "אל תונו איש את אחיו", זו אונאת ממון וכו'. ו"אל תונו איש את אחיו", אין לי אלא איש, אשה מניין, ואשה את איש מניין, תלמוד לומר "את אחיו" מכל מקום. רבי יהודה אומר תגר להדיוט יש לו הונייה, הדיוט לתגר אין לו הונייה וכו', ע"כ.

ו. חושן משפט סימן רכז.

ז. ספרי (תצא רצה): מיכן אמרו אין מערבים פירות בפירות אפילו חדשים בישנים, אפילו סאה בדינר ואפילו יפה בדינר וטריסית לא יערבם וימכרם סאה בדינר, ע"כ.

ח. שלחן ערוך (ח"מ סימן רכה סעיף יח), ומקורו מהמשנה בבבא מציעא (ס, ב).

ט. גמרא (ב"מ ס, ב): שמואל שרא למרמא תומי לסרבלא. רב יהודה שרא לכסכוסי קרמי. רבה שרא למידק צרדי. רבא שרא לצלומי גירי. רב פפא בר שמואל שרא לצלומי דיקולי. והא אגן תנן, אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים - לא קשיא, הא בחדתי, הא בעתיקי, ע"כ.

ואשה פרושה ומכות פרושין והתנאין הרי אלו מבלי עולם, ע"כ.

ולשון הרמב"ם (דעות פ"ה הי"ב): משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה, אומר על לאו לאו ועל הן הן, מדקדק על עצמו בחשבון, ונותן ומוותר לאחרים כשיקח מהן, ולא ידקדק עליהן, ונותן דמי המקח לאלתר, ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן ולא יבא בהרשאה, אינו מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה, כדי שיעמוד בדבורו ולא ישנהו, ואם נתחייבו לו אחרים בדין, מאריך ומוחל להן ומלוה וחונן, ולא ירד לתוך אומנות חברו, ולא יצר לאדם לעולם בחייו, כללו של דבר, יהיה מן הנרדפים ולא מן הרודפים, מן הנעלבים ולא מן העולבים, ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן, עליו הכתוב אומר "ויאמר לי עבדי אתה, ישראל אשר כך אתפאר", ע"כ.

ד. ספרי (תצא רצה).

ה. ספרא (בהר פרשה ג): "אל תונו איש את אחיו" (ויקרא כה, יד), זו הניית ממון, יכול זו הניית דברים, וכשהוא אומר "לא תונו איש את עמיתו"

ט. אסור לאדם לעמוד על המקח לבדקו בשעה שאין לו דמים לקנות המקח, לפי שמפסיד למוכר בכך, שהרי אדם אחר לא יקננו, מאחר והוא רואה אותו מהפך ומחזר לקנותו.

בשביל יופיים מוחל הוא. בעתיקי - אסור, שגונב את העין שנראים כחדשים, ע"כ. וכן פסק הרמב"ם (מכירה פי"ח ה"ב): אין מפרכסין את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים הישנים כדי שיראו כחדשים, אבל מפרכסין החדשים כגון שישוף ויגהץ וייפה כל צרכיו, ע"כ. י. גמרא (פסחים קיב, ב): ג' דברים ציוה רבי ישמעאל ברבי יוסי את רבי וכו' ואל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים וכו', ע"כ.

ופירש רש"י: למירמא תומי לסרבלא - פרנזי"ש (-גדילים שבקצה הבגד), לייפותו עושין לו תלאי מחוטי משי סביב. לכסכוסי - אנפרייש"ר בלעז (-לרחוץ, לכבס) במי סובין. קרמי - בגדים המצויירים, אוברי"ץ בלעז (-בדים רקומים ומקושטים). למידק צרדי - להדק בגדי קנבוס במקבות עץ, שיראה חוטן דק. לצלומי גירי - לצירר חיצים. דיקולי - סלים. בחדתי - מותר, שאינו אלא ליפות, והרוצה להוסיף על דמיהם

פרק ו

עם מי לסחור

א. מצוה מן התורה לעשות מסחרו עם יהודים כשרים^א.

ב. אדם הצריך לשכור פועלים או משמשים וכדומה, מצוה שישכור עניים מישראל, וכך יפרנסם בדרך כבוד^ב.

ג. גדולה מעלתו של העושה מסחר עבור תלמידי חכמים, ובכך מפרנסם בדרך כבוד^ג. והרי הוא כאילו קיים עשרת הדברות, וכאילו קיים חמשה חומשי תורה^ד.

העבדים, מוטב לו להשתמש באלו ויהנו בני אברהם יצחק ויעקב מנכסיו ולא יהנו בהם זרע חם, שכל המרבה עבדים בכל יום ויום מוסיף חטא ועון בעולם, ואם יהיו עניים בני ביתו בכל שעה ושעה מוסיף זכויות ומצוות, ע"כ.

ג. ספרי (ברכה שנד): "שמח זבולון בצאתך" (דברים לג, יח), מלמד שהיה זבולון סרסור לאחיו, והיה לוקח מאחיו ומוכר לגוים, ומן הגוים ומוכר לאחיו, ע"כ.

ובגמרא (ברכות לה, ב): אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו וכו', ע"כ. ועי' ביצה (לב, ב): שבתאי בר מרינוס אקלע לבבל, בעא מנייהו עסקא ולא יהבו ליה, מזוני מיון לא זיגוהו, אמר הני מערב רב קא אתו, ע"כ. ד. הדר זקנים (בראשית כג, כ): ט' פעמים נאמר חת

א. ספרא (בהר פרשה ג פרק ג): מנין כשהוא מוכר לא תהיה מוכר אלא לעמיתך, תלמוד לומר "וכי תמכרו ממכר לעמיתך" (ויקרא כה, יד), ומנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך, תלמוד לומר "או קנה מיד עמיתך" (שם). אין לי אלא קרקעות שבהם דבר הכתוב, מנין לרבות דבר המטלטל, תלמוד לומר "או קנה מיד אל תונו" (שם), המיטלטלים יש להם הונויה, ואין הוניה לקרקעות וכו', ע"כ.

ב. גמרא (ב"מ ס, ב): כי הא דההוא עבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ולדיקניה. אתא לקמיה דרבא, אמר ליה, זיבנן. אמר ליה יהיו עניים בני ביתך, ע"כ. ופירש רש"י: ויהיו עניים בני ביתך - משנה היא (אבות א, ה), טוב לי לפרנס עניי ישראל וישמשוני, ע"כ.

ולשון הרמב"ם (מתנות עניים פ"י ה"ז): צו חכמים שיהיו בני ביתו של אדם עניים ויתומים במקום

ד. נחלקו הפוסקים האם מותר לעשות שותפות עם העכו"ם^ה, ומכל מקום ודאי שיש מעלה וחשיבות שלא להשתתף עמו^ו. ובלא שותפות מותר לכולי עלמא^ז.

ה. אדם שהשעה משחקת לו, מומלץ להשתדל לעשות עמו שותפות, ואפילו לקנות ולמכור ממנו. והעושה כן יתברך במסחרו^ח.

ו. ומאידך גיסא, יש כאלו שכל מי שיגע בממונם ירד מנכסיו, כגון בעלי רבית וצרי עין, לכן יתרחק אדם מלסחור עמהם^ט. וכמו כן אל יקח אדם מעות מבני אדם רבים להרויח עמם, שמא מזלו של אחד מהם יגרום לו לו להפסיד הכל^י.

ועי' עוד בשו"ע (יו"ד סימן קנא) איזה דברים אסור למכור לעובד כוכבים.

ו. גמרא (מגילה כח, א): אבוה בר איהי ומנימן בר איהי, חד אמר וכו', וחד אמר תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי גוי, ע"כ. ועי' בראשונים שם שביארו מדוע הוא רק מידת חסידות ולא איסור גמור, וראה הערה קודמת.

ז. רמ"א (או"ח סימן קנו סעיף א).

ח. גמרא (פסחים קיב, א): תנו רבנן שבעה דברים צוה רבי עקיבא את רבי יהושע בנו וכו' והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו, אמר רב פפא לא למיזבן מיניה ולא לזבוני ליה, אלא למעבד שותפות בהדיה, והשתא דאמר רב שמואל בר יצחק מאי דכתיב "מעשה ידיו ברכת" (איוב א, י), כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך, אפילו למזבן מיניה ולזבוני ליה שפיר דמי, ע"כ.

ט. ספר חסידים (סימן תתרעד): כל אדם שהוא עצרן ומקפיד שלא ירוויחו עליו ושלא לוותר כלום משלו, או לוקח ריבית, לעולם לא יצליחו על אותם שיש בידם ממנו, ע"כ. וראה עוד בהערה הבאה.

י. ספר חסידים (סימן תתרעב): יש עשיר שהנוטל פרוטה ממנו אינו רואה סימן ברכה, לכן אל יקח אדם מעות מרוב בני אדם להרויח בהם, שמא מזל

בפרשה ופעם א' בפ' ויחי הרי עשרה, א"ר אלעזר כמה קולמוסין משתברין וכמה דיו משתפך עד לא כתיב בני חת, ללמדך שכל מי שמברך מקחו של צדיק ומזמן לו חלקו מעלה עליו הכתוב כאלו קיים עשרת הדברות. "וברזלי הגלעדי ירד מרוגלים" (שמואל ב' יט, לב) ה' פעמים בפ', ללמדך שכל מי שנזקק לפרנסה של צדיק מעלה עליו הכתוב כאלו קיים ה' חומשי תורה, ע"כ.

ה. גמרא (סנהדרין סג ב): אמר אבוה דשמואל, אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים, שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בעבודת כוכבים שלו, והתורה אמרה לא ישמע על פיך, ע"כ.

ובשו"ע (או"ח סימן קנו סעיף א): ויזהר מלהשתתף עם הכותים, שמא יתחייב לו שבועה ועובר משום "לא ישמע על פיך" (שמות כג, יג). הגה: ויש מקילין בעשיית שותפות עם הכותים בזמנה^ז, משום שאין הכותים בזמן הזה נשבעים בע"א, ואף על גב דמזכירין הע"ז, מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשתפים שם שמים וד"א, ולא מצינו שיש בזה משום "ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד), דהרי אינם מוזהרין על השתוף. ולשאת ולתת עמהם בלא שותפות, לכ"ע שרי בלא יום חגיגה, ע"כ. ועי' בנו"כ שם.

פרק ז

ללמד את בנו אומנות

א. חייב אדם ללמד את בנו אומנות, ויוצא ידי חובה גם אם מלמדו מסחר^א. ויש אומרים שלא די במסחר וחייב ללמדו דווקא אומנות, שכל שאינו מלמד את בנו אומנות - כאילו מלמדו ליסטות, שפעמים שאין לו במה לעשות סחורה ועומד ומלסטם את הבריות^ב. ויש אומרים שמוטב ללמדו תורה ואזי אין צריך ללמדו אומנות^ג.

אשה, כך חייב ללמדו אומנות, אם תורה היא - כשם שחייב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות וכו'. רבי יהודה אומר כל שאינו מלמדו אומנות מלמדו ליסטות. ליסטות ס"ד, אלא כאילו מלמדו ליסטות. מאי בינייהו, איכא בינייהו דאגמריה עיסקא, ע"כ.

ופירש רש"י: מאי בינייהו - מאי קא מוסיף ר' יהודה. עיסקא - אם למדו סחורה לת"ק הרי למדו חיים לרבי יהודה דאתי לטעמא אומנות דוקא דכמה פעמים שאין לו במה לעשות סחורה ועומד ומלסטם, ע"כ.

ג. גמרא (קידושין פב, א): רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ושאר כל אומנות אינן כן, כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו - הרי הוא מת ברעב, אבל התורה אינה כן, אלא משמרתו מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו,

של אחד מהם יגרום לו להפסידם מידו, אף של אחרים שבידו, כי יש אדם שבכל מקום שיגע ממונו ביד מי שהוא, ירד מנכסיו או ימות, לכך יזהר אדם. כסף של בעלי רבית וצרי עין ומגלחי מעות [-קוצצים את המטבע מצדדיו ונוטלים הזהב לעצמם] וכיוצא בהם ביד מי שיגעו ירד מנכסיו, לכן יזהר אדם, ע"כ.

א. גמרא (קידושין כט, א): ת"ר, האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות, וי"א אף להשיטו במים, רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות - מלמדו ליסטות. ליסטות ס"ד, אלא, כאילו מלמדו ליסטות, ע"כ.

ב. שיטת רבי יהודה בברייתא שם, ופירש רש"י: דכיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו ילך בפרשת דרכים וילסטם את הבריות, ע"כ.

ובגמרא שם (ל, ב): ללמדו אומנות. מנלן, אמר חזקיה, דאמר קרא: ראה חיים עם אשה אשר אהבת, אם אשה ממש היא - כשם שחייב להשיאו

- ב. צריך האב לילך לבית האומן ששם בנו לומד את האומנות, ולעקוב אחר לימודו של בנו.¹
- ג. לא ילמד אדם את בנו אומנות בין הנשים,² מפני שעלול להכשל עמהן.
- ד. לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה³ - נקיה מגזל⁴ ומחשד נשים⁵, וקלה דאין בה חסרון כיס⁶.
- ה. גדולי החכמים היו מייעצים לבניהם עצות בענייני מסחר ודרך ארץ.⁷
- ו. אם רואה אדם שבנו אינו מצליח בלימודו, ילמדנו דרכי מסחר ודרך ארץ⁸.
- ז. לפעמים אדם מצוה ליתן לבניו פחות מצרכי פרנסתם, כדי לזרזם במשא ובמתן, שיטרחו וילמדו דרך ארץ וירויחו⁹.

סגסג

- ח. תפארת ישראל (שם).
 ט. תוספות יום טוב (שם) בשם הערוך.
 י. עיין פסחים קיב-קיג. ולשון המאירי (שם קיב, א): מגדולי החכמי היו מזהירים את בניהם ומודיעים אותם דברים שמהם היו למדים מוסר ותועלת ושמירת נזק וכו', ע"כ.
 יא. גמרא (פסחים קיג, א): אמר ליה רב לאיבו בריה, טרחי בך בשמעתא ולא מסתייע מילתא, תא אגמרך מילי דעלמא וכו', ע"כ. וראה בהרחבה לעיל (-).
 וראה בחתם סופר (ב"ב כא, ב): דאין לתינוקות ישראל ללמוד שום אומנות ושום חכמה כ"א תורת ה', דקיי"ל כר' אילעי סוף מס' קידושין מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, ולכשיגדל ולא הצליח בתורה אז יטריח עמו ללמוד אומנות כדעביד רב לבריה בפסחי קי"ג ע"א, אבל בנערותו אחת היא לאומה תורת ה' תמימה. ושארי חכמות שצריך לרקחות ולטבחות לשמש אשת חיל תורת ה' לא יספיקו בילדי נכרים כי הכל ימצא בתורה וכו', ע"כ. עיי"ש שהאריך.
 יב. גמרא (כתובות סט, ב - ע, א): האומר תנו שקל בנערותו מהו אומר, "וקוי ה' יחליפו כח" (ישעיהו מ, לא), בזקנותו מהו אומר, "עוד ינובון בשיבה" (תהלים צב, טו), ע"כ.
 ולהלכה - הרמב"ם והשו"ע השמיטו החובה ללמד אומנות, אך המג"א (סימן שו) הביא דין זה. ובביאור הלכה שם העלה שזו מחלוקת תנאים ולא הכריע [אלא שכתב שמ"מ ילמדנו תחילה תורה שלא יכשל בהלכות], והאג"מ (או"ח ב קיא) כתב, שממה שהשמיטו הפוסקים נראה שפסקו כרבי נהוראי, ובתשובה אחרת (יו"ד ד לו יא) כתב, שבזמננו שנוטלים שכר על ת"ת אזי כשמלמדו תורה הרי זה בכלל לימוד אומנות. וראה חת"ס בהערה להלן (-) [אמנם דבריו אינם כרש"י, עי"ש].
 ד. עי' במאירי (קידושין כט, א) שמבאר מדוע אשה פטורה מללמד את בנה אומנות, ובתוך דבריו כתב: וכן שכל כבודה בת מלך פנימה, ואם תצריכה להזקיק את בנה ללמוד אומנות הרי היא צריכה לילך לפני האמנן תמיד לראות בלמודו, ע"כ.
 ה. משנה (קידושין פב, א).
 ו. משנה (קידושין פב, א) ורש"י שם.
 ז. תוספות יום טוב (קידושין פ"ד מ"ד) בשם הערוך.

פרק ט

המסחר לעתיד לבא

א. לעתיד לבא לא יעסקו בני אדם במסחר, אלא כל עסקם יהיה בידיעת ה'.

ב. עתידים כל בעלי אומניות שיעסקו בחריש ובקציר, שנאמר (יחזקאל כז, כט) "וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחים כל חובלי הים אל הארץ יעמדו".

לב, יב), שלא יהו בכם בני אדם שעוסקים בפרגמטיא של כלום, כענין שנאמר "יהי פיסת בר בארץ" (תהלים עב, טז), שיהיו חטים מוציאים גלוסקאות כמלא פיסת יד וכו' ואת בא ונוטל הימנה מלא פיסת זו של יד כדי פרנסתך, ע"כ. ב. גמרא (יבמות טג, א): עתידים כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע, שנאמר, "וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחים כל חובלי הים אל הארץ יעמדו" (יחזקאל כז, כט), ע"כ. וכפירוש רש"י.

[חצי סלע] לבני בשבת והן ראויין לתת להם סלע - נותנין להם סלע וכו', מינח ניחא ליה, והא דאמר הכי לזרוזינהו הוא דאתא, ע"כ. ופירש רש"י: לזרוזינהו שיחזרו אחר מזונותיהן ושלא יהו רעבתנין. ובתענית (כא, א) פירש רש"י: כדי לזרון במשא ובמתן, כדי שיטרחו וילמדו דרך ארץ, וירווחו, עכ"ל. אך הרמב"ם (זכיה ומתנה פי"א הכ"ג) פירש, שנתכוין לזרום למעט בהוצאה. א. ספרי (האזינו שטו): "ואין עמו אל נכר" (דברים

